

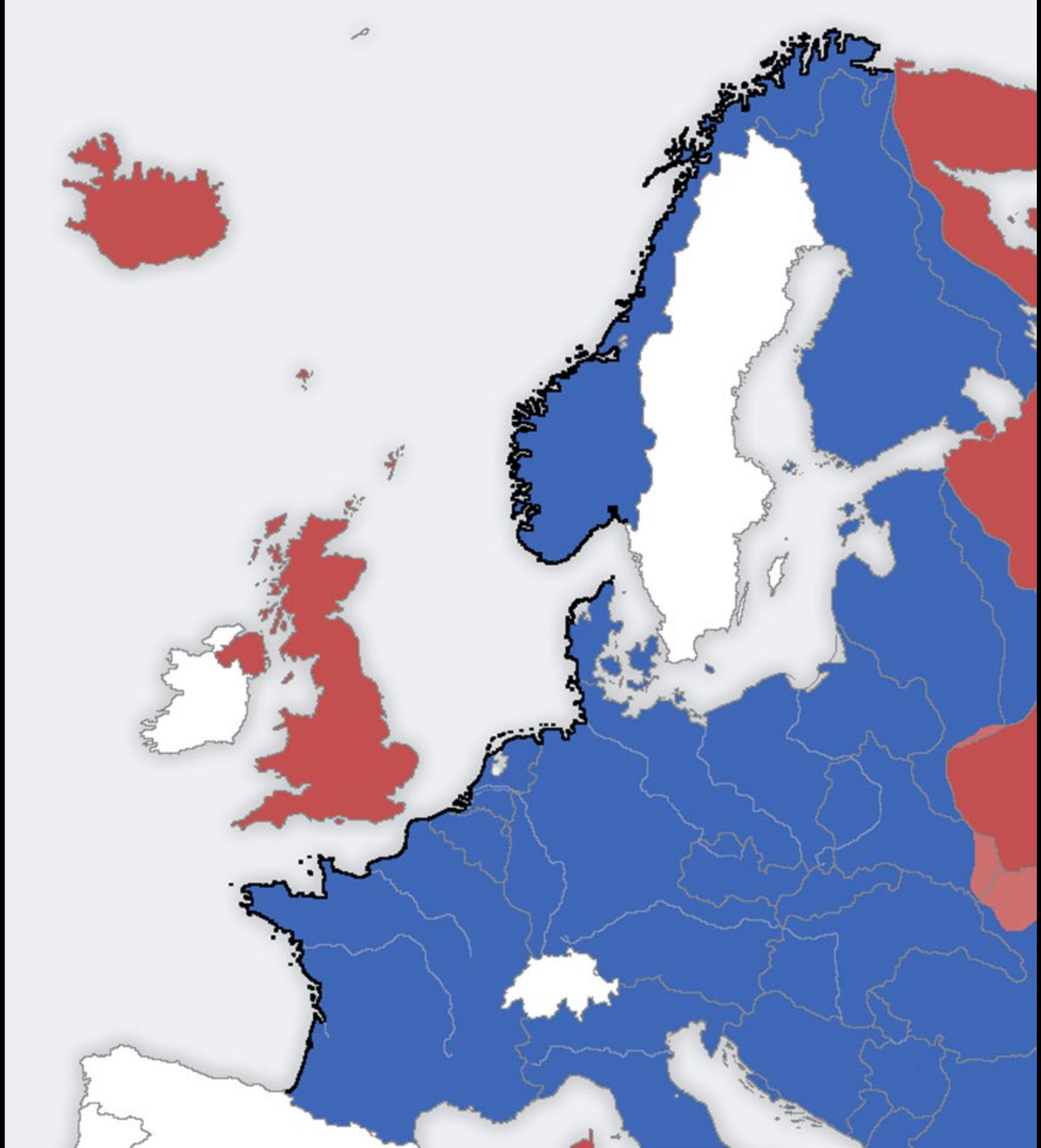
DE VERBORGEN GRENS

**Afbeeldingen
basisonderwijs**

**Onderwijsprogramma
over de Atlantikwall
in Zuid-Holland**

Algemeen

De nummers van de afbeeldingen
corresponderen met de uitleg
van de illustraties op pagina 31
van de handleiding

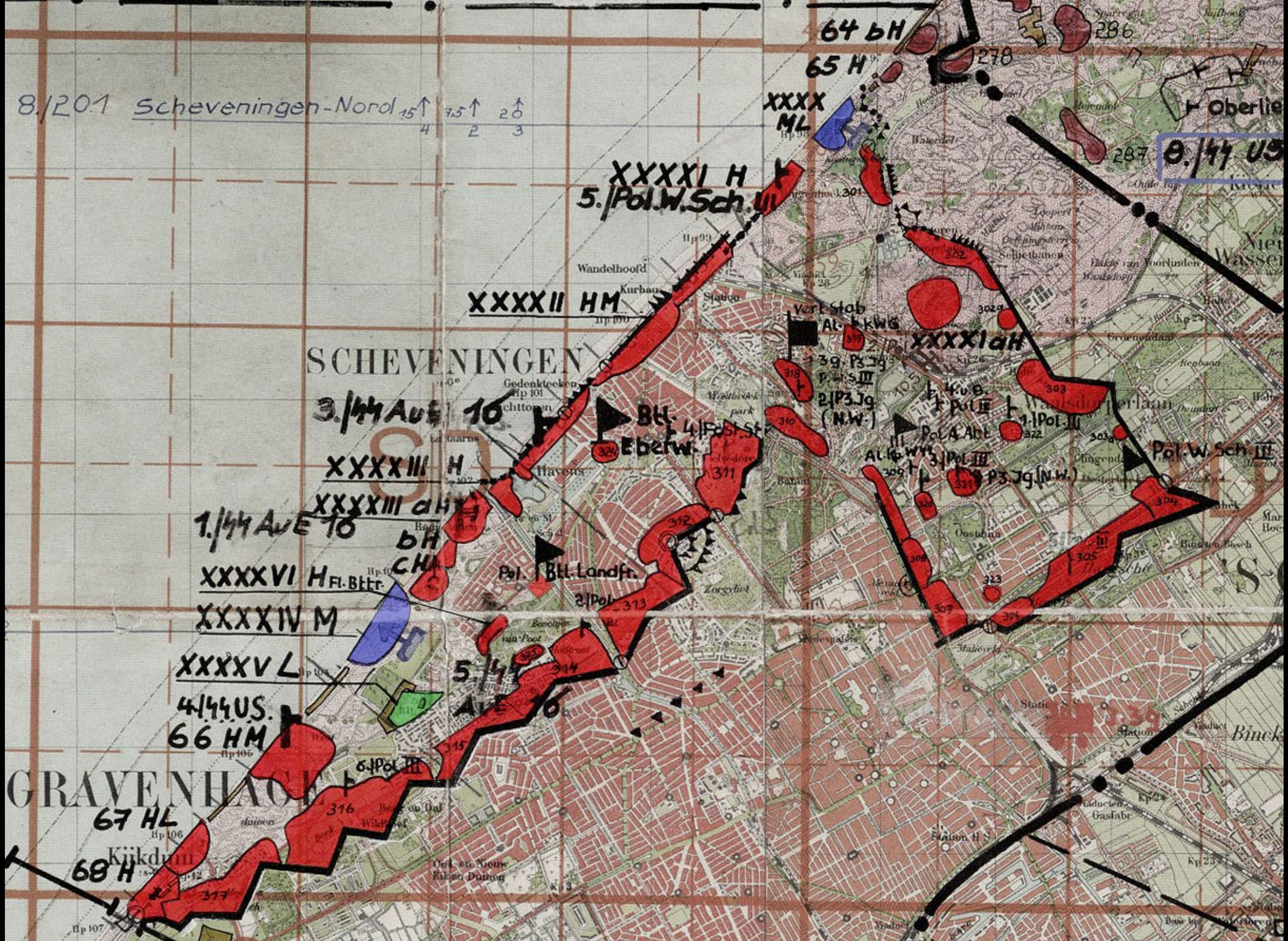

1943-01-12 Aalten Station
Aankomst Scheveningse Evacuees.

8.1201 Scheveningen-Nord 15↑ 7.5↑ 2♂
4 2 3

ATLANTIKWALL MUSEUM

Informational sign with text and images.

Informational sign on the walkway.

Historische bron

Vrijheit

en

is

voor

gheen

gelt

te

roop

Z E V E N D A G E N A L S D W A N G A R B E I D E R

T E

H O E K V A N H O L L A N D .

DIT IS GEEN OPGESMUKT VERHAAL

ALLEEN MAAR EEN POGEN, WEER TE GEVEN

WAT MEN DOET EN DENKT ALS

GEDEPORTEERDE.

TERWIJL HET ANGESTORVEN VEL VAN MIJN VERBAND EN NOG LANGZAAM
OP MIJN TAFEL DWARRELT, SCHRIJF IK DIT , W A A R O M ?
IK WEET HET NIET , MAAR DE DEING OM HET OP TE SCHRIJVEN
IS STEEK EN IK GEEF ER GEHOOR AAN .

=====

MAANDAG 12 Juni .

's Morgens om kwart voor acht gaat de bel , wel een beetje vroeg. Ik ga de trap af, denk een brief te vinden en ontdek een uitnodiging van den burgemeester om te Hoek van Holland voor 7 dagen "werkzaamheden" te verrichten .
Hoewel het niet onverwachts komt is het toch wel even een onaangename gewaarwording . Enfin het is weer eens wat anders , we zullen wel zien wat het wordt .

MAANDAG 19 Juni . 1e dag .

Ring , rrrrr.....half zes , hè, met een slaperigen kop zet ik den wekker af , oh ja dat is waar ook, naar den Hoek .
We hebben kwart over zes afgesproken en op tijd gaan we dan ook op stap .
De trein zit reeds propvol , dus te laat van huis gegaan , morgen vroeger, het luik van den goederenwagon staat een eindje open en met algemeene instemming wordt deze voor ons gereserveerd .
Een treinbeambte komt los op politiek terrein , de haat groeit en als de trein zich in beweging zet zijn we er aardig "in"
Op dit vroege uur zou het goed kunnen zijn dit reisje naar zee, de wrange werkelijkheid is echter anders .
Bij aankomst in Hoek van Holland hooren we plotseling schreeuwen , het zijn de "zegeningen" van de bezetting, we worden verwelkomd .
"Austeigen ! " Aussteigen ! Schnell, meine Herren , Schneller".
In lange rijen verlaten we den trein , langzaam , heel langzaam , het verzet laat op , wat is macht ?; hoe is het mogelijk dat deze schier eindeloze rij zich opmaakt om te gaan werken voor den vijand ? .
Krijschend , schreeuwend , loopen de Duitsche soldaten langs de rij ,
" Schnellier , Loos meine Herren , Arbeiten " !
Met een flinken omweg komen we in de locomotievenloods, vreemd met een onverklaarbaar gevoel alsof we voor den eersten dag naar school gaan .
Met ons groepje scharen we ons achter tafel B.
Langzaam schuiven we naar voren , persoonsbewijs toonen en dan wordt het eerste stempel gezet op de kaart met zeven vakken , zeven vakken goed voor zeven lange dagen .
We trachten even de instructie te lezen die we er bij krijgen , ik krijg er zelfs twee .
Op hetzelfde moment komt er een Germaan op ons afstuiven " Hier ist keine platz um zu lesen , meine Herren , sie sollen doch an der Arbeit gehen " .
Volwassen kerels zijn we , maar geschrokken en gedwee laten we ons indeelen het is pas den eersten dag , we moeten nog veel leeren .
Onze groep boft, we gaan naar het eiland , naar wat we er van gehoord hebben een dorado vergeleken bij andere punten .
We dalen af naar den steiger waar ik H. M. de Koningin en Prins Bernard op 28 April 1939 zag debarkeeren na een zeereis van Ymuiden naar Hoek van Holland aan boord van kruiser Hr. Ms. Tromp .

Voor den steiger ligt een boot van de reederij v. d. Schuyt;

Het "LEGIEN DER GEDOEMDEN" wordt ingescheept.....
Even acht uur varen we af, de overtocht over den Waterweg gaat snel, we hebben het Kroondomein bereikt.

Hoe geheel anders ziet het er uit dan vroeger, prikkeldraad, netten, waaraan bosjes gras zijn vastgebonden, landmijnen, bunkers, afweergeschut, enz, enz.

We klimmen den trap op naar den steiger, weer komt ons het gekrijsch tegemoet, : " Schneller, Schneller, meine Herren Gott, sakrament noch einmal " .

Uitdrukkingen, die zelfs voor niet verwende ooren vreemd zijn, komen achter ons als antwoord.

" Vent val dood, sterf, Krijg het rotlazrus " , om van de andere maar te zwijgen.

Op dezen arbeid zal geen zegen rusten, vervloekt van den eersten tot aan den laetsten dag.....

Op het eiland worden we opgesteld in rijen van vier.

Het gaat niet vlug genoeg, de heeren worden kwaad.

"Meine Herren", uit het "Meine Herren" druipt het sarcasme, "das ist doch nicht schwer, Ein, Zwei, Drei, Vier".

Dan worden we geteld, voor het eten, zegt men.

Marsch, weer marcheeren we op, bij de eerste stelling gaat de eerste groep er af.

Het is een loterij te weten waar we terecht zullen komen, ook op het eiland is water en prikkeldraad.

Mijn overbuurman valt af en wordt bij een plaggenploeg ingedeeld.

Plaggen op een soort dragbaar, of stoken. Dat gaat, het kan slechter.

We gaan verder, geen flauw idee hebben we ooit gehad, dat deze punt van Rozenburg zoo uitgestrekt zou zijn.

Een tweede ploeg zwaait af naar rechts, ze gaan naar een vlak stuk waar de betonpalen tot driehoeken worden gevormd, om later in zee te worden geplaatst.

Een derde groep gaat naar de verste stelling en heeft het vooruitzicht een uur te moeten marcheeren, met één geluk, alles wat ze loopen behoeven ze niet te werken.

Bij de openluchtfabriek van betondriehoeken worden we voor het laatst gesplitst; ik ben bij de gelukkigen en marcheer met een groep van 20 man naar het strand.

Hier liggen boomstammen. Hoeveel schaduw hebben ze afgeworpen op heete dagen, hoeveel fluijsterende woordjes opgevangen?

Kaal, gekapt, vermoord! liggen ze in het gras, sommigen voor de helft in het zand bedolven.

We treffen het, geen wagen.

Onze baas is een man van 44 met het uiterlijk van iemand "On the bad side of fifty".

" Das hat der Krieg gemacht " , zegt hij.

We kunnen gaan eten, en raken weer verzoend met het leven.

Daar komt een wagen; met 20 man laden we een boom op en zoo 6 op een wagen.

Het is niet zwaar, ik kan me niet los maken van het denkbeeld dat alles berust op pesterij.

Na twaalf uur komt er geen wagen meer.

Het is "Mittag, Essen", dat verstaan alle Hollanders.

Heerlijke erwtensoep uit Rotterdam, dat smaakt.

Als we tegen half twee terug zijn bij de boomploeg, blijkt de baas er nog niet te zijn. Maar even wachten.

Om half vier is hij er nog niet. Van een tweeden soldaat hooren we dat hij naar Maassluis is en niet meer terug komt.

We moeten maar naar de kameraden gaan bij de driehoekenfabriek.

Langzaam gaan we zonder geleide terug, geen Feldwebel te zien, misschien kunnen we er tusschen uit knijpen als we den dijk maar eenmaal over zijn.

Herr Feldwebel met zijn leeren jas is er wél, "hé, hallo, waar gaat dat naar toe heeren"?

5 GOLIATH, deze Bunker was zoo door de Duitschers gedoopt als symbool van kracht . , gelegen te Hoek van Holland aan het strand, richting 's Gravenzande .

"Kom maar hier bij ons meewerken " Inplaats van vroeg zou het laat worden Om half vijf maakt de ploeg aanstalten om te vertrekken , het spook in ~~xxx~~ leer is er echter weer .

Glimlachend wenkt hij ons en in een redevoering, waar het grootste deel geen klap van verstaat, brengt hij ons aan het verstand dat we "Gar nicht gearbeitet haben " .

"Am Sonntag, meine Herren " , zijn Uw voorgangers om twee uur naar huis gegaan . ('s Zondags is het altijd vroeger) omdat ze gewerkt hebben , maar U heeft niet gewerkt, dus blijft U tot vijf over half zes, als U dan snel loopt kunt U de boot van zes uur nog halen .

Verontwaardigd vlieg ik op hem af ; " U heeft ons bij Uw ploeg ingedeeld maar we komen zoojuist van de boomen , we hebben dan toch niets met deze groep te maken" .

Met dezelfde sarcastische glimlach kijkt hij ons aan : " Het spijt me zeer, maar ik kan er niets aan doen " , zegt hij in zijn geliefde moedertaal .

Recht is er niet , ik ben immers maar een dwangarbeider ; ik was het vergeten .

Over half zes laat hij ons gaan, we kunnen de boot nog halen , bij het van boord gaan dringen ze op als gekken , allemaal willen ze den trein nog halen die om zes uur negen gaat , volgens de dienstregeling, maar niet eerder vertrekt, dan na aankomst van den trein uit Rotterdam .

We rennen alsof ons leven er van afhangt, we halen hem .

Hè, hè, zitten is er niet bij , de ploegen van Vianda en Goliath zijn ons voor. Maar dat is minder, we gaan dit oord verlaten , naar Rotterdam terug . De 1ste dag zit er op , we hebben nog niet veel ervaring, het is alles nog nieuw. Maar de kop is er af .

DINSDAG 20 Juni . 2de dag . VIANDA, een fabriek gelegen aan den spoorlijn Rotterdam = Hoek van Holland= waar betonzakken van 50 .K. G. door niet geschoolde krachten uit een schuit gelost werden .

Het belooft een zeer mooie dag te worden , Op dit uur, volgens zonnetijd pas 5,20 uur, is alles heerlijk frisch .

We komen weer in den goederenwagon terecht , we gaan maar op den grond zitten , want staan moeten we misschien nog genoeg vandaag .

Snel schieten de weilanden met afgekapte boomen langs ons heen .

Schiedam , Vlaardingen , Maassluis , Hoek van Holland . Uitstappen !

Zouden we weer op het eiland komen ?

In de loods gaat alles vlotter dan gisteren , nu worden alleen de kaarten afgestempeld .

We gaan naar buiten , een Obergefeiter met een van chagrijn verwrongen kop deelt ons al schreeuwende in .

Daar gaan we , de kant van de boot op, het eiland ? Ja, Nee , we gaan rechtuit , langs het beeld van den zeeman met zuidwester op , het staat er nog als voor den Oorlog , ook de huisjes , alleen is alles dood en verlaten .

"Zingen heeren , zingen , roept de slavendrijver, even een gemarmel dan is het stil , in deze omstandigheden is zingen uitgesloten .

Met viereen marcheeren we op , "Wie wil er vrijwillig in zee" , vraagt hij , geen antwoord , niemand heeft lust om in het nog koude water den vi, and te helpen .

"Als niemand zich meldt " , schreeuwt hij , "ga n julie allemaal het water in " .

Dan treedt een jongeman uit de groep , één is er dus .

Hiervan maakt hij direct gebruik , "U kunt om 1 uur naar huis gaan " , zegt hij tot hem .

Deze reclame helpt, nog eenigewerlaten de groep, ook zij hopen vroeg naar huis te kunnen gaan .

Eindelijk, als er ongeveer 30 man bij elkaar zijn, laat hij deze groep naar zee afmarcheeren , prikkeldraad bevestigen om driehoekige betonbouwsels , hij roept den eersten vrijwilliger nog na , "Uweet de afspraak , laar kunt U naar huis gaan !

Een teleurstelling voor de anderen , zij zullen NIET om 1 uur weg kunnen .

Blij dat we ons niet gemeld hebben ,wachten we rustig af .
We moeten pluggen dragen ,eenigen hebben geluk ,een kleermaker en een
timmerman , ze kunnen werkjes opknappen in hun eigen vak .
De oudste onder ons mag op de kleeeren passen .
Als er iets vermist wordt ,zal hij het zelf moeten betalen .
Met vier man worden we ingedeeld ,twee steken , twee dragen , er moet een
loopgraaf hersteld worden .
Waar moeten we de pluggen brengen ?
Ik vraag het aan een soort sergeant , "weet ik niet " , zegt hij " ik ben
hier op visite " Tegelijk denk ik ,waren de Tommies maar op visite .
" Leg ze daar maar neer " zegt er een .
Na een paar vrachtjes komt opeens de man met de witte broek ,die ons werk
heeft gegeven ,op ons afstuiven .
" Sind sie verrückt " brult hij ,ze moeten niet dáár maar naar boven .
"Een soldaat heeft gezegd de pluggen daar neer te leggen " zeggen we het .
"Ach, quatsch, je ziet toch aan den rang wat hij is. Je moet hier naar
kijken " zegt hij en wijst op zijn kraag .
"Naar zijn kraag ? we weten niet eens de rangen in het Hollandsche leger
wat staan in het Deutsche " zeg ik hem ,verder tegenspreken doen we niet,
recht is er niet dat weten we al .
Bij twaalf uur is er geen werk meer ,de eetketels staan al langs den weg .
Op het eiland was het om twaalf uur eten ,dat zal hier ook wel zoo zijn .
We vragen het "Ja " , zegt hij , " ga maar eten " .
Met ons pannetje gaan we naar den weg ,anderen sluiten zich bij ons aan .
"Eten , jongens " ? ,daar doen we aan mee .
Ongeveer 12 of 14 man staan er nu .
Zonder dat we hem hebben gezien , staat plotseling Herr Obergefreiter voor
ons en begint als een gek te razen .
"Wat doen jullie daar ,hier moet gewerkt worden en als je niet werken wilt
zal ik het je wel leeren " .
Direct gaan we op hem af ,Herr Feldwebel heeft gezegd dat we kunnen gaan
eten "Een die dus n.b. hooger is dan hij .
"Niets mee te maken " , schreeuwt hij , " ik heb hier het arbeidscommando ,
geen lichte arbeid meer vandaag ,naar het strand " , we willen ons eetgerei
terugbrengen "Hier blijven" , brult hij , "neem mee; dan gaan er weer zeven
minuten verloren" .
Deze onrechtvaardigheid ,het Deutsche systeem ,bevel en contrabevel , deze
machtswellust , slaat ons neer .
Als slaven dalen we af naar het strand .
"Aanpakken ,die palen daar moeten allen verder gesjouwd worden " , schreeuwt
hij nog ,dan gaat hij weg , gelukkig !
Met zes man onder een paal ,die we optillen met stokken er onder ,sjouwen
we verder .
Het is zwaar in het rulle zand ,maar het gaat , als het zoo kan blijven
en geen geschreeuw ,zal ook deze dag wel omkomen .
Als we 24 palen hebben versjouwd van elk 150 K. G. ,kunnen we gaan eten .
We staan nu onder toezicht van een Hollander ,die zich aan den vijand
verhuurd heeft om als slavendrijver ons aan te jagen .
Het eten smaakt niet , een prak , niet te vergelijken met gisteren ;toen
was het erwtensoep .
Andere zitten al ,ook menschen die in zee geweest zijn liggen in het gras,
een gedeelte is met kleeeren aan in zee geweest , rillend en kleumend pro-
beeren ze te eten .Hoe is het mogelijk dat dit alles plaats kan hebben ,
gekleed in zee ,onder dwang en bedreiging ,om dan nog verder den geheelen
dag in een nat pak te moeten rondloopen .
In den middag kan deze ploeg houthakken om "warm" te worden .
Terwijl de overigen nog eten of trachten te slapen wordt om even half twee
voor de ploeg van 12 à 14 man verzamelen geblazen .
Enofteman zijn er tusschen uit geknepen ,zoodat een groep van 12 zondaren
overblijft .
We moeten opnieuw naar het strand , de palen hebben we op een hoop gegooid;
dit was niet naar den zin van de heeren , -hoe het dan wel moest- was er
niet bij gezegd , onze Hollandsche slavendrijver werd er op af gezonden ,

we moesten de 24 palen weer opnieuw oppakken en naast elkaar leggen, acht onder, acht dwars in het midden, acht er bovenop.
We doen het kalm aan, een felle droge wind met stralende zon scheurt ons het vel van het gezicht.
Onze stapel is klaar, wat nu?
Laten we ons niet te vroeg verheugen, er liggen er nog meer.
Zonder spreken, alleen maar wijzend met zijn stok, beduidt de oprechte Nederlander dat we verder het strand op moeten, daar liggen er nog véél meer.
We gaan moeizaam verder, de zon brandt, de branding schuimt, hoge zeeën slaan over, een grootsch gezicht, voor velen van ons gaat het verloren, men denkt niet, of de gedachten zijn ver van deinende schepen en brullende branding.
"Denkt er om mannen" waarschuwt er een, "die vent staat op den bunker naar ons te loeren".
Allemachtig, hij komt het strand op, wat zal ons nu weer boven het hoofd hangen?
Met groote stappen komt hij op ons af.
"Das musz schneller gehen, meine Herren", zegt hij "Hier, dat is toch niet zwaar". Hij tilt een paal op en laat hem dan weer vallen.
Een kunstje dat zelfs de zwakste onder ons hem na zal doen.
"Opschieten, doorwerken en als het niet sneller gaat moeten jullie tot acht uur doorwerken.
Niet met zes man onder één paal maar met vieren, meine Herren, snel aanpak alles wat er ligt moet om half vijf klaar zijn, anders wordt het acht uur.
Hij kriecht en buldert, die taal leent zich er prachtig voor, hij schijnt dat te weten en buit het ten volle uit. Zijn oogen flikkeren in zijn fanatieken kop, snel ijlt zijn geloof weg over het verlaten strand.
Een der onzen kijkt hem schaapachtig aan.
Hij merkt het op "Verstehen sie kein Deutsch? Nein, sie verstehen kein Deutsch, eh?
Du sollst nach Hause gehen", brult hij, onze maat vertrekt geen spier.
Hij herhaalt, of beter gezegd hij gilt nogmaals "Du sollst nach Hause gehen
In stilte bidden we "Man houdt je mond anders ben je de pisang".
Hij blijft echter met een strak gezicht voor zich uit staren.
We bescijken er alleen mee dat hij nog erger de dampen in krijgt.
Later vraag ik mijn maat: "Verstond je dat nu werkelijk niet?"
"Nee, heusch niet ik kan geen Duitsch".
Houdt hij zich zoo of spreekt hij de waarheid? Ik kan het niet uit hem krijgen.
We dragen weer moeizaam ploeteren we door het hoog opgewaaid zand, één paal, twee, drie, vier, ik tel niet meer, dof sloffen we verder.
De gedachten aan de Negerhut van Com Tom dringen zich op. Is er verschil Duitschland zet de klok terug met sprongen!
Er wordt niet veel gesproken, soms vind ik tijd eenige schelpen op te rapen voor m'n dochtertje.
Het loopen wordt nog bemoeilijkt door de ongelijke lengte van ons vieren.
We wisselen eens om, het helpt niet veel.
Een van ons loopt krom onder de paal, hij kan niet meer.
"Uit de lendenen" zeggen we, Het gaat niet, plotseling staat hij stil;
pijnlijk brengt hij de hand naar z'n rug, toch wil hij verder, hij wil zich niet laten kisten door het moffentuig.
Slechts een paar stappen komt hij verder, hij wankelt, dan valt hij zijdelings neer en blijft liggen.
In een oogwenk is Herr Obergefreiter er bij. "Wat is dat, gaat het niet?"
"STA OP", hij krabbelt overeind, "waarom heb je dat niet gezegd, als je niet kan hoef je niet", maar terwijl hij dit zegt bewijst hij het holl in zijn woorden, hij stuurt hem weg om een ander te halen, die met prikk draad in het water staat te peuteren.
Schommelend en zwierend, zwaaiend op z'n beenen als een dronkelap komt n terug. Nietwaar?, "Als je niet kan hoef je niet!"
Nog is hij er niet zeker van, hij denkt aan simulatie, maar neemt hem toch mee van het strand, waar hij in een loods door een dokter wordt onderzocht.

Zoo gaat het verder tot alles op een stapel ligt , morgen komt er een wagen om ze weg te halen , we hebben ze alleen maar 100 meter verder gesjouwd. Pesterij ? , hoe komt U er bij, NUTTIG werk voor de Weermacht . Het is half vijf , onze sympathieke slavendrijver komt ons halen . Spreken doen we niet , haat en machteloze woede beheerscht ons denken . We loopen naar den bunker, vermoeid, maar wat erger is , geestelijk vermoeid, geknakt, geknecht, ach een ieder zal dat niet in gelijke mate gevoelen , er waren zelfs voorangangers van ons die het een weekje vacantie vonden .

We pakken onze spullen en halen onzen vriend, die nog steeds in het loodsje is, tusschen ons in ga langzaam naar het station, tot twee maal toe trachten we een Wehrmachtsauto aan te houden; zelfs één er van is een Roode-Kruiswagen . "Het kan niet , gaat niet , mogen we niet doen , zegt de chauffeur .

Natuurlijk niet, ! Wij zijn slechts "mensen " , zij zijn "Uebermensen " . Eindelijk bereiken we het station .

Met gesloten oogen ploft hij neer , een briefje in z'n zak , hij heeft niet meer te komen . Gelukkige vent !

Als ik thuis kom en mijn vrouw vraagt hoe we het gehad hebben, wordt het me te machtig, ik barst in snikken uit en wel tien minuten duurt het alvorens ik wat vertellen kan , de spanning breekt .

Zoo eindigde de tweede dag, wat zal voor ons de derde dag opleveren ?

Woensdag 21 Juni 3de dag .

Reeds om 6 uur zijn we op het station , we kunnen nu zitten in een coupé en voor dit groote voordeel hebben we wel een goed half uur over .

Slechts één gedachte overheerscht, waar zullen we terecht komen ?

Na het afstempelen gaan we traag naar buiten , "wacht even jongens, die kerel van Goliath staat voor de deur " .

DIE spanning WAAR terecht te zullen komen is ondragelijk .

We "drukken " ons nog even ; als hij weg is komen we te voorschijn, we hebben de lui ontdekt van het eiland, daar moeten we bij zien te komen .

Snel schieten we in de rij , we hebben juist gezien , onze ploeg gaat naar het eiland, wat het ook zal zijn , géén Goliath .

Het gaat alles vlugger dan de beide vorige dagen , we zijn al afgericht .

Geschreeuw, tellen, marcheeren , het is vijf voor acht , evenals Maandag ook nu halt bij de eerste stelling, bij de 2de, bij de 3de, met ongeveer

20 man gaan we verder, steeds maar verder, waar gaan we naar toe ?

Verdomme , wat een eind loopen , er loopt er zelfs een tusschen op klompen, en dat vanavond weer terug ook ; eindelijk om 9,15 uur zijn we bij de verst stelling, met den Briel in 't zicht, maar zonder de Geuzen om ons vrij te maken .

Een kleine Feldwebel komt te voorschijn, Joseph Schmidt als twee druppels water , sprekend een Jodentype, maar hij zal wel arisch zijn, want anders liep 't-ie nu niet hier .

Een heeft een brief van den dokter , "weg er mee , Arbeiten " , hij kijkt er niet eens naar .

Er worden schoppen uitgedeeld en kruiwagens; klei rijden , een voetpad langs een duin moet gerepareerd worden , "als je goed werkt " , zegt hij "is het om half vijf Feiberabend " .

We gaan beginnen , klei is zwaarder dan plaggen .

We doen eenige vrachten, dan is het "MITTAG" Twaalf uur , eten .

Pap en wat voor pap , werkelijk uitstekend, ik heb een pannetje bij me, we bedienen onszelf 3/4 vol ga ik er mee weg .

Een kwartier later komt een Pool aanloopen , "er is nog meer " , zegt hij , "eet op, anders doen de Mofen het " , Ook al geen vriend van het Herren-

volk , ik bedank , ik kan heusch niet meer , wat het ook is , het eten is prima en dat is veel waard in oorlogstijd .

Om vier uur komt de kleine man inspecteeren , blijkbaar is hij tevreden

want om kwart over vier mogen we weg .
Vlug de spullen gepakt en op marsch . We boffen, we kunnen onderweg mee-
rijden met een auto en zijn daardoor vlug bij de boot, Niet dat we er
eerder mee thuis zijn ,maar we hebben niet ruim een uur behoevende mar-
scheeren .
In een 2de klasse coupé wachten we op het vertrek .
Lichamelijk , maar niet zoo moreel vermoeid als Dinsdag , verbeiden we
den vierden dag .

Donderdag 22 Juni, 4 de dag .

Alweer het eiland ! En bij de eerste stelling
worden we al afgekoppeld metvier man ,ons eigen ploegje .
Hier is om acht uur al een zeker weten ,zwaar kunnen we het hier niet
hebben .
Een loopgraaf is ingestort en een vaste man is bezig haar uit te graven ;
hierbij moesten we helpen .
Een piepjong soldaatje opklompen komt ons gemoedelijk
tegenoet .
"Kunt U met een kruiwagen rijden " ,vraagt hij , Ja dat kunnen we wel ,
dat hebben we zoo zoetjes aan wel geleerd .
We gaan plaggen rijden ; steken is niet noodig want dat hebben onze
voorgangers al gedaan .
Na m'n eerste vracht sneuvelt mijn kruiwagen reeds , het heele voorstelle-
tje tipfelt er af .
Er is wel een licht wagentje, maar dat is ook kapot .
Ik ga een spijkerbak opzoeken en bij gebrek aan een spijker hamer ik er
maar eenxschroef in , dat zit ook stevig .
Het is hier wel uit te houden . Op wacht staat een Rus, hij spreekt tame-
lijk Duitsch, we kunnen hem wel volgen .
"Is hier wel eens wat te koop " , vragen we aan den voorman ; "Ja , soms
sigaretten en sigaren , ik zal het hem eens vragen " , zegt hij .
Even later komt de schildwacht terug, snel verstoopt hij een kartonnen doos
onder de struiken ,Als alles veilig is, komen de sigaretten voor den dag,
hij doet goede zaken , ik koop een paar sigaren, we steken eens op en
vallen achter de boschjes .
Geheel verlaten ligt deze stelling, geen soldaten , geen geschreeuw, zelfs
de wacht is foetsie .
Er is feest in de cantine, vandaar die rust .
Te vroeg worden we opgeschrikt, een flinke brand is uitgebroken en met
spaden en schoppen komen de soldaten aansnellen om hulp te verlenen .
Onze soldaat op klompen komt ook plotseling te voorschijn, "kom mee " ,
roept hij " allemaal helpen ,allemaal ! "
"Verrek maar " , zegt m'nmaat en ik ga er volkomen mee accoord, we blijven
waar we zijn .
Groote rookkolommen stijgen op ,zoo aanstonds brandt de heele boel nog af,
of gaat er een munitie op in de lucht; ons een zorg, als het te warm
wordt verkassen we wel .
Even snel als het begonnen is eindigt het ook weer , het is gauw onder de
knie, een kookhuis afgebrand, het heeft niet veel te beteekenen .
Nog een paar vrachtjes plaggen en het zit er op .
Het was onze makkelijkste dag .

=====

Vrijdag 23 Juni . 5 de dag .

Het eiland heeft een magische aantrekkingskracht op ons, we hebben er routine in gekregen om Vianda, de betonzakken en Goliath met de betonpalen en de zee te ontlopen . Deze keer komen we terecht bij den betonpalenopbouw dienst . De Feldwebel met de leeren jas staat ons evenals Maandag al op te wachten . een hoogblonde Germaan , die met z'n groote bek niet voor den Goliathman onder doet .

Dit is de grootste ploeg op het eiland achter den dijk , met er op "de jas" als een Napoleon , er tusschen uit knijpen is uitgesloten .

Een straffe wind blaast uit het Noordwesten , het is hier volkomen vlak , niet de minste beschutting .

Een groep Russen zijn al bezig . we worden ingedeeld bij een opbouw en een trekploeg .

Deze driehoekige betonconstructies moeten we op een wagen laden , houten rollen er op, er onder de Russen om het gevaarte op te duwen en aan den anderen kant trekt een groote ploeg van wel 40 man een staaldraad om het om te trekken en op den wagen te brengen .

"Denk om je handen ! Er onderuit, Vast houden, Langzaam, en het Rück, rück van den Feldwebel en Gut, gut van onze Obergefreiter klinken door elkaar . Ook de Russen laten zich niet onbetuigd van een uitroep die we niet verstaan maar waarvan de klank overeenkomt met Peterolie, wordt de volgende kolos er op getrokken met een luid geschreeuw van "Péterolie ! ! ! !

Pééééé teróóóóólie.....! ! !

Deze Russen , Armenen, hebben volkomen maling aan alles wat de Feldwebel zegt , terwijl hij er bij staat apen ze hem na in gebaren en met z'n woorden en commandeeren er op hun eigen houtje lustig op los .

Een soldaat komt uit Moskou en heeft al in geen drie jaren wat van thuis gehoord, Russen , Duitschers , Amerikanen , Nieuw Zeelanders, Canadeezen , Engelschen , Bulgaren , Roemenen, Oostenrijkers , Tsjechen , Italianen en ook Hollanders , zij allen ondergaan hetzelfde lot en dit alles ter wille van het waardenkbeeld van één man .

In den middag weer pap, ik mag weer niet mopperen , want juist als ik aan de beurt ben is er een ketel leeg en de laatste scheppen kwakt "de opschepper " ook in m'n pannetje, zoedat ik als liefhebber van pap tevreden langs den weg ga zitten .

Dat valt echter niet mee, het waait zóó hard dat de pap bij tijden van m'n lepel afwaait .

Sommigen hebben beschutting gezocht achter de duinen tusschen het prikkeldraad met het waarschuwend bord "Minen ", maar even later worden ze er toe weer uitgejaagd .

Ik laat me zakken in een zandput en ga liggen spinnen , het ongewone werk en de buitenlucht maken slaperig .

Huiverend word ik wat later wakker en als ik rondkijk zie ik bijna nieman meer, ik zal dus ook maar opstappen , met m'n zak in de eene en het pannetje in de andere hand , m'n oude jas hoog dichtgeknoopt, het Alpinopetje stevig vastgedrukt, strompel ik weer over den dijk naar de palenfabriek .

Er zijn echter geen palen meer en met nog een paar lui worden we de duinen in gestuurd om halm te trekken .

We krijgen een Pool mee, die ons net zoo lang laat loopen tot we volkomen uit het zicht zijn .

De zon is doorgekomen en achter de duinen , beschut voor de nog steeds fel wind, is het wel uit te houden .

Met ieder twee flinke bossen halm komen we bij vieren terug, het is nog te vroeg om weg te kunnen , schertsend merkt een soldaat op: "laat ze een paar maal om den Bunker loopen , dan worden ze warm .

Half vijf kunnen we weg , de illusie een boot eerder te kunnen hebben vergaat in rook .

=====

Zaterdag 24 Juni . 6 de dag .

Na de zen nog één dag en dan zit het er op .
 Nog katterig door gebrek aan slaap, linken we om het hoekje naar de ploeg voor het eiland de Bear .
 We slagen en met een verlicht hart gaan we op de boot .
 Weer komen we bij de palenploeg, de leeren jas is weer op zijn post .
 "Der vorletzten Tag " , begint hij "is het niet noodig hard te werken".
 Dit schijnbaar vriendelijk gebaar hield echter in ,dat , terwijl er den vorigen dag 's middags geen palen waren , er nu zooveel te meer liggen .. met de kennelijke bedoeling dat ze ook weggewerkt moeten worden .
 Inplaats van half vijf werd het dien dag 5,20 voordat we konden afblazen .
 's Middags, tijdens een "sigarettenpauze", komen we in gesprek met den onderofficier, "Als de Tomay komt " ,zegt hij, "zullen er duizenden dooden vallen voordat ze het hebben veroverd " .
 Hij is nog steeds overtuigd van Duitschland's overwinning .
 "Wij hopen dat ze komen zullen " , merk ik op , "Ja", zegt hij, "wij weten dat wel , maar waarom verlangt U ernaar ? .
 "Wel dan worden we weer vrij en gaan de Duitschers weg".
 "Als Duitschland overwonnen heeft worden jullie ook weer vrij " , merkt hij op .
 "Ja, dat denkt U ,maar dat gelooven wij niet " , zeggen we hem .
 Vrijuit konden we praten , maar overtuigen konden we hem niet , de teleurstelling zal hem daarom dubbel zwaar zijn .
 5,20 naar huis !
 Op het laatste nippertje moesten er nog zes wagens met palen afgeladen worden .
 We mochten mee terug rijden ,dat was tenminste nog een pleister op de wond Direct werd de eerste wagen bestoord, zoodat in twee minuten er wel 30 man op zaten , die er ook weer even zoo vlug af moesten, omdat de wagen , met maar één paard bespannen , anders den dijk niet kon halen .
 Dat spelletje herhaalde zich nog eenige malen ,ieder voor zich duwen en dringen , wat de leeren jas deed opmerken : " Jullie hebben geen kameraadschap " , en jammer genoeg had hij nog gelijk ook .
 Op den wagen zitten opgepropt, Advocaten , Leeraren , Kantoorbedienden , Melkboeren , Grondwerkers , deze week allen in lotsverbondenheid verenigd . Er wordt braaf gekankerd .
 "Ik zit hier al voor de 2de week " , zegt er een ; op mijn vraag , waarom , antwoordt hij : "Ja, ik ben daar bedonderd , ik zal me laten afblaffen " , waarop ik alleen maar opmerk dat hij dat vooral niet moet doen .
 Er zijn er zelfs wel voor 3 weken ; ieder zijn zin overigens .
 De boot was weer eens afgestapt, een jongen poogde zijn schoenen uit den Waterweg op te vissen ; dat kan je zoo op den koop toe krijgen .
 We staan langs de reeling, een officier komt de trap af en stapt juist bij ons aan boord , met een "Macht platz " , wil hij zich een doorgang banen Niemand doet een stap opzij : "Verstehen sie nicht , macht platz " , brult hij nog eens . "Verdumde Holländische Schweinhunden " .
 Benige gaan uiteen , scheldend tracht hij er door te komen .
 Met dezen uitroep , geuit door iemand die waarschijnlijk in Berlijn bakker is geweest , kunnen we het vandag weer doen , zoo gaan we den Zondag tegemoet .

Zondag 25 Juni .7 de dag .

Wat het meest opvalt bij aankomst van den trein is de volkomen afwezigheid van schreeuwende soldaten , getend en gedwee loopen we achter elkaar-2000 man!

Wij zijn bij den staart; het gaat een soldaat niet vlug genoeg, hij schreeuwt ons toe: "Als je niet opschiet zal ik je afsnijden en naar Vianda sturen ", Dat dit geen looze bedreiging is weten we reeds . We krijgen de stuipen , zouden we dan den laatsten dag nog onder de balen komen ?

We zullen alles probeeren om dat te verhinderen . Zooveel mogelijk gedekt loopen we naar voren , enkelen achter ons merke op dat je het toch niet bekijken kunt waar je terecht komt, we geven geen antwoord , we weten nu beter .

Zoo'n beetje in het midden blijven we hangen . We hadden juist gezien , de laatste groep ging INDEDA D naar Vianda. We hadden nu echter een kijkweer op het eiland te komen . Een onzer had met den onderofficier, die naderhand geen kwade kerel bleek te zijn , afgesproken dat het "Selbstverständlich " was , dat we ons den volgenden dag op het eiland melden .

Als we hem nu maar zien is de zaak gezond, tot zo lang blijven we in de loods, loopen uit de rij en dan er weer in , tot we hem in de gaten krijgen. Nu snel af laten stempelen en dan naar buiten , het lukt . Zes van de zeven dagen zijn we met ons ploegje op het eiland en in stil denk ik aan hen die zelfs door reuzenwanbof 3 dagen onder de balen hebbe geloopt , wier hals , oogen en ooren dagen daarna nog vol zitten van d betonstof, die geradbraakt zijn thuis gekomen om den volgenden morgen maar weer opnieuw te gaan , die met kapotte handen van het prikkeldraad en met gezwollen beenen van het zee water nog een weekje thuis moeten blijven om er weer boven op te komen en wie weet zijn er niet die voor de rest van hun leven iets er uit over houden .

Als we geen straf oploopen varen we voor den laatsten ochtend naar het eiland .

Met ons vieren naast elk er gaan we op marsch .

Wat een verschil met Donderdag , het is stralend weer en warm .

1ste stelling , nee , 2de , nee , zoo dan gaan we zeker weer palen bouwen maar bij den palenweg is het halt en worden we er tusschen uit gepikt maar de verste stelling waar we Woensdag zijn geweest .

Ik vind het niet erg, die leeren jas werkt op m'n zenuwen en Joseph Schmidt laat zich den geheelen dag niet zien .

Tijdens den marsch bukt zich plotseling onze begeleider, duikt in een boschje en haalt er een konijn uit ; vanmorgen geschoten toen hij ons ging halen .

"Snel maak open je tasch ", zegt hij, aan den voorsten man , hij mocht het houden en mee naar huis nemen .

Nu is het geen klei , maar plaggen steken en met een kruiwagen naar een grooten wagen rijden , afladen , wegbrengen , afladen en weer terug . Joseph Schmidt vertelt ons hoe we het moeten doen .

Hierbij gaat zijn mond te ver open en z'n pijp valt op den grond .

Hij steekt hem in z'n zak: "So kann ich besser quatschen " , merkt hij .

Ik pik den lichtsten wagen die ik te pakken kan krijgen en daar gaat he maar weer, het is inmiddels half tien en 's Zondags wordt het nooit zoo laat hebben we ons laten vertellen .

Een paar vrachtjes help ik met een draagbaar, maar m'n maat schommelt als een kameel en ik keer weer vlug naar m'n kruiwagen terug .

Een Pool houdt het toezicht op ons , als er een hooge langs komt begint hij te schreeuwen , zodra zijn ze echter weg of hij gelooft het wel wee Hij heeft een gebogen rug, hoewel pas 28 jaar, kan hij ook een veertiger zijn .

"Krieg macht alt " , hebben we Maandag gehoord.

"Julie hebben veel te vroeg gecapituleerd , wij Polen hebben door-gevochten " zegt hij =
 Schafftijd is in deze stelling niet krap gemeten en ook nu weer pap,
 zoodat ik nog brood over heb .
 Met m'n pannetje passeer ik een schildwacht .

"Mooi weer hè ?" .

"Schönes wetter , ja ! , maar wat hebben we eraan ?" .

"Ik kom uit Leiden " , vertelt hij en ben sinds drie dagen op dit god-verlaten eiland, ik had er mijn kennis en en hier is niets te beleven .

"Das alles hat die verdumte Krieg gemacht " Ook al geen vechtjas !

Er moet even iemand naar achteren en wil in de buurt gaan zitten , de Pool vliegt op en schreeuwt : Keine Mest hier" !

Even later gaat er nog een, kruipt achter een boschje, van den weg af onzichtbaar, maar hij vergeet dat hij wel van onze zijde goed zichtbaar is ; hij is echter onverstoort en ook wij gaan verder .

" Er moeten zoo zeven wagens opgeladen worden " , zegt een moffensoldaat die lui in het gras ligt, dat he ft de Feldweibel gezegd, anders wordt het half zes .

Looze bedreiging, kennen we al .

We vertellen het aan den Pool , hij haalt de schouders op en antwoordt:

"Der Kerl ist verrückt",nog twee wagens na het eten ! " Dat klinkt beter
 Plotseling begint de Mof te kruipen , als een slang schiet hij door de boschjes, waar doet die vent dat voor, eindelijk merken we het op, er gaat een hooge voorbij en nog wel op een paard . Bij de vraag waarom hij dat doet zegt hij geen koppel bij zich te hebben .

Herrenvolk, alleen kruipt de een voor den ander, maar dat zien ze zelf r niet..... Kwart over drie mogen we naar huis .

We hebben een boot vroeger, net is bij het uitbetalen niet zoo druk , Vianda en Goliath zijn ons weer voor .

84 uur waarvan 72 uur op werkdagen en 12 uur op Zondag .

Afgerond met één kind F 57,75 .

Het bloedgeld is verdient .

Briefjes zoo van de pers van Rost van Tonningen . Maar geen innerlijke vreugde geeft dit geld .

Niet aannemen ? Je kunt het doen , met als eenig resultaat dat je er nog een week of 14 dagen bij krijgt zonder betaling .

Wat ook inderdaad is voorgekomen .

De trein die voor ons vertrekt, staat al gereed ; stampvol, ze klimmen zelfs door de ramen naar binnen , er wordt er een door een agent gepakt, hij hangt half binnen half buiten , met een gumstok rammelt hij hem net zo lang op het achterste gedeelte totdat het voorste er ook weer uit komt., procesverval en trein weg, dat zal hij voor een 2denkeer wel laten .

We hebben geen lust in experimenten en zijn zóó verneugd dat het er op zit dat we besluiten maar een trein te nemen waar we NIET uitgeramd worden .

Als we in Rotterdam aankomen vereenigen we ons met andere lotgenooten uit onze wijk en tot afscheid wordt even een glas bier genomen aan den Stationssingel .

Gezamenlijk gaan we weer de straat op . "Met vieren " , roept er plotse-ling een , en we doen het , wrange humor, met flinken pas gaat het den Sporsingel af, kreten als "Loos , loos , meine Herren . Schnell Mensch! galmen door 's Zondags Rotterdam .

Vele menschen blijven staan, het is ook een vreemd gezicht , verbrande koppen en de zonderlingste combinatie van kleeding .

Van mijn gezicht bladden de vellen af en over mijn neus, die op drie plaatsen gesprongen is, loopen even zooveel bloederige strepen .
Zingend , als uiting van een verdwenen beklemming, naderen we het kruispunt waar eens de Heulbrug was .
Het "Ouwe tarie " en andere deunen worden afgedraaid , dan een schuchtere poging en het " Wien Neerlands bleed " is er.....en direct daarop terwijl we de Insulindestraat inzwenken , klinkt uit volle borst van 20 kelen , het Wilhelmus, hoewel niet zonder gevaar, valt bij zoo'n moment een derkelijk bewustzijn weg, niets is er dat het kan stoppen , geen gedachten aan "de menschen " , politie of N. S. B., het is een opgekropte haast van 7 dagen die zich uit .
Het plan was er om nog een foto te maken ten afscheid, maar nu het moment daar is, trekken velen zich terug , " Niks hoor we willen die rot-zooi zoo vlug mogelijk vergeten " , nog niet zoo slecht gedacht en het bespaarde mij veel werk .
De een na den ander valt af, de vrouwen staan reeds buiten te wachten , het is volbracht .

Zoo eindigde onze deportatiearbeid aan den Hoek van Holland .

's Maandags vertel ik mijn belevenissen aan iemand "Het is scho rem " zeg ik , wa rop hij antwoordt "Beleedig het scho rem niet " .

Moge het woord van Cats speedig bewaarheid worden :

"GEBRUYKT UW GANSCHE MACHT ,
DOCH WAT GHY MAKEN KONT
DAT ZAL ICK WEDEROM
EENS STORTEN IN DEN GRONT " .

Rotterdam , September 1944 .

.....

J. de Vries

Einde afbeeldingen

Colofon

**Handleiding, lesopzet en leerlingopdrachten
Training Atlantikwall & Onderwijs**

Zeeman & de Regt Onderwijskundigen, Hengelo/Oss
www.zeemanderegt.nl

Achtergrondinformatie 'De Verborgen Grens'

Willy Hilverda, schrijver

Training Atlantikwall & Onderwijs

Sans Doute Présentations, Francesca Estourgie

Ontwerp

Martine Eyzena - diezijnvaardig

Projectleiding

Erfgoedhuis Zuid-Holland, Thea de Langen,
Evelien Masselink

Met dank aan

Alle Atlantikwall Musea en hun enthousiaste rondleiders.

Zonder jullie hebben wij geen project!

Geert-Jan Mellink, Concepten & Projecten, voor zijn
kritisch meedenken.

'De Verborgen Grens' is een product van de Erfgoedtafel Atlantikwall, die hiermee de kennis en beleving van het erfgoed van de Tweede Wereldoorlog wil bevorderen en stimuleren.

'Dit nooit weer' is een belangrijke drijfveer voor de gezamenlijk opererende Atlantikwall Musea. Zij stellen daarom de bunkers en gerelateerde objecten open voor het onderwijs.

Voor vragen of opmerkingen kunt u contact opnemen met het Erfgoedhuis Zuid-Holland via 015 – 215 43 50 en info@erfgoedhuis-zh.nl

Kijk voor meer informatie over de Zuid-Hollandse erfgoedlijnen op: www.geschiedenisvanguidholland.nl

Erfgoedhuis Zuid-Holland, Delft
december 2015
Revisie, augustus 2016

